

Alena Mellanová

Psychosociální problematika v ošetrovateľskej profesii

Alena Mellanová

Psychosociální problematika v ošetrovateľskej profesii

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

PhDr. Alena Mellanová, CSc.

PSYCHOSOCIÁLNÍ PROBLEMATIKA V OŠETŘOVATELSKÉ PROFESI

Recenzentka:

Doc. PaedDr. et Mgr. Eva Zacharová, Ph.D.

© Grada Publishing, a.s., 2017

Cover Photo © allphoto, 2017

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 6694. publikaci

Odpovědná redaktorka Karla Hejduková

Sazba a zlom Helena Mešková

Počet stran 112

1. vydání, Praha 2017

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-271-9949-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-9948-8 (pdf)

ISBN 978-80-247-5589-2 (print)

Obsah

Úvod	7
1 Předpoklady pro výkon profese – výběr uchazečů o profesi	9
1.1 Predikce studijní a pracovní úspěšnosti v zahraničí	9
1.1.1 Inteligence ve vztahu ke studijním úspěchům	11
1.1.2 Osobnost a studijní úspěchy	12
1.1.3 Sociální faktory ve vztahu ke studijní úspěšnosti	17
1.1.4 Od individuálních rozhovorů ke skupinovým diskusím	20
1.1.5 Psychosociální charakteristiky sester a studentek ošetrovatelství	21
1.2 Výzkum profese v českých zemích	26
1.2.1 Nejstarší výzkumné projekty v naší republice	28
1.2.2 Pokračování šetření profese v dalších letech	32
1.2.3 Návrhy na citlivější metody přijímacího řízení na SZŠ	33
1.2.4 Psychologické profesiogramy a práce věnované psychosociálním problémům	34
1.2.5 Psychologické profesiogramy zdravotních sester	36
1.2.6 Přijímací řízení při výběru uchazeček o studium ošetrovatelství	41
Přehled literatury	43
2 Sociální interakce v ošetrovatelství	55
2.1 Profesionální chování	57
2.2 Proces socializace, sociální učení a dovednosti	60
2.2.1 Aktivní a pasivní sociální učení	63
2.2.2 Sociální dovednosti	66
2.2.3 Charakteristiky sociálně zralé osobnosti	69
2.3 Možnosti a metody nácviku interakcí sestry	70
Přehled literatury	79
3 Proces adaptace na náročnost práce ve zdravotnickém prostředí	81
3.1 Profesionální adaptace	81
3.2 Profesionální deformace, vyhoření, iatrogenie	86
3.3 Problematika životní a pracovní spokojenosti sester	93
Přehled literatury	106

Slovo závěrem	108
Rejstřík.	110

Úvod

České zdravotnictví v posledních letech řeší nedostatek lékařů a sester. Zvláště u sester je patrný značný pokles jejich počtu. Mnohdy je třeba proto uzavřít část lůžek, někdy i oddělení nemocnice. Domníváme se, že by mohlo být užitečné seznámit zdravotnickou veřejnost s výsledky výzkumů, které jsou ošetrovatelské profesi věnovány již přes 80 let.

V nabízené publikaci jsme se pokusili shrnout některé přínosné výsledky prací, věnovaných ošetrovatelství.

Po celou dobu profesního působení jsme se věnovali psychosociální problematice nemocného a sesterské profese, přinášíme proto přehled těch výsledků, které byly zaměřené na některý z problémů v psychosociální oblasti.

Málokteré lidské činnosti byla zasvěcena taková pozornost, jako právě povolání sestry. Nepřekvapí tedy ani skutečnost, že profese sestry patří mezi regulovaná povolání.

V první kapitole je část věnována i pracím zahraničních autorů, kteří se zabývali psychologii a sociologií profese zdravotní sestry již od konce třicátých let 20. století. V zahraniční literatuře nacházíme stovky prací, orientovaných na osobnost budoucí sestry a podmínky pro úspěch během studia i v praktické činnosti. Domnívali jsme se, že by čtenáři měli být seznámeni i s některými zajímavými výsledky, které přinesli zahraniční autoři, působící převážně v Anglii a Spojených státech.

V naší zemi se v současnosti řeší vhodnost současné profesionální přípravy sester a v rozporu se zvyklostmi EU je často odmítána příprava sester v bakalářských programech. Přitom ve všech vyspělých státech Evropy jsou od sedmdesátých let sestry převážně připravovány ve vysokoškolských programech. Těm uchazečkám, které nesplní podmínky pro přijetí do bakalářského programu, je dána možnost získat kvalifikaci na vyšších středních školách. Oba typy programů vyžadují jako podmínku přijetí maturity na střední škole, nejlépe na všeobecně vzdělávací.

V rozporu s uvedenými evropskými zvyklostmi se dnes často setkáváme s tendencí opět vzdělávat nezralé studentky ve čtyřletých programech na středních školách, jako tomu bylo po komunistické reformě školství na začátku padesátých let 20. století.

Ve snaze řešit nedostatek sester jsme se v minulosti setkali s extrémními přístupy, které nemohly situaci vyřešit. Na konci padesátých let

byly absolventky s maturitou na středních všeobecně vzdělávacích školách kvalifikovány pro profesi sestry v jednoročních abiturientských kurzech a po 12 měsících odborné přípravy pracovaly na stejné úrovni jako jejich kolegyně s čtyřletou přípravou. Se stejnými kompetencemi i platem.

Opačným extrémem byla snaha vytvořit novou a velmi potřebnou kategorii ošetrovatelek na začátku sedmdesátých let 20. století. Obsahem jejich práce měla být základní péče o pacienta, na kterou se připravovaly 3 roky. Odborníci správně předpokládali, že kategorie ošetrovatelek rychle zanikne, protože většina z nich si snadno dodělala maturitu a záhy pracovaly jako sestry. Takže potřebná skupina ošetrovatelek nevznikla.

Vidíme, že v našem zdravotnictví je mnoho problémů i v profesio-
nální přípravě sester, chybí dlouhodobá koncepce jejich vzdělávání. Je třeba mít na paměti, že problém s odchody sester je mnohem komplexnější, než se na první pohled zdá. Není to jen otázka vhodné přípravy, ale také nutnost, aby budoucí sestry měly určité charakterové vlastnosti, určitý typ osobnosti, který se bude spolupodílet na úspěšném plnění požadavků profese. A nad osobností uchazeček o profesi se vůbec nikdo v současnosti nezamýšlí.

Domníváme se proto, že by mohlo být přínosné seznámit manažery ve zdravotnictví a školství s pracemi, které byly v minulosti zmíněné problematice věnovány.

1 Předpoklady pro výkon profese – výběr uchazečů o profesi

1.1 Predikce studijní a pracovní úspěšnosti v zahraničí

Psychosociální problematikou profese sestry jsme se intenzivně zabývali v sedmdesátých a začátkem osmdesátých let. Získané poznatky o psychických předpokladech pro práci sestry a díky vlastnímu výzkumu jsme se seznámili s dost rozsáhlou literaturou, která je výše zmíněné problematice věnována v zahraničí, hlavně v anglosaských zemích.

V těchto zemích je už tradičně ošetrovatelství na vysoké úrovni, společenská prestiž sesterského povolání značná, a proto je i velký zájem o teoretické otázky související jednak s výběrem vhodných uchazečů, jednak s profesionální přípravou. Tomu pak odpovídá i počet prací.

Prostřednictvím mezinárodní výměnné služby Univerzitní knihovny jsme získali separáty prací, které byly publikovány v časopisech pro nás v té době nedostupných a tak jsme se mohli odpovídajícím způsobem orientovat ve sledovaném okruhu problémů.

Mimo stovky dílčích publikací je věnováno problematice i množství absolventských i doktorských prací (Spaney, 1951; Meadow, 1961; Woodard, 1962; Blume, 1963; McCormick, 1966; Green, 1967) nebo výzkumných úkolů univerzit nebo ošetrovateľských institucí (Jones, 1933; Douglas, 1942; Tate, 1964; Taylor, 1965, 1966; Saxton, 1970; Sen, 1970; Angus, 1972; Bergman, 1973; Schwirian, 1977 a další).

Snažili jsme se najít základní okruhy problémů, na které je zaměřena pozornost autorů. Zdá se, že jde v podstatě o čtyři výzkumné okruhy:

- predikovat úspěšné dokončení studia ve vztahu k inteligenci
- predikovat studijní výsledky v závislosti na osobnosti studentky
- předpovědět i možnou pracovní úspěšnost činnosti uchazečky o studium
- nalézt psychosociální charakteristiky kvalitních studentek a sester různých specializací

Výzkumné práce nejčastěji používají standardizované psychologické testy, které se osvědčily v klinické praxi. Autoři také často používají

vědomostní testy, které jednak zpracovávají národní ošetrovatelské ligy, jednak jednotlivé školy nebo univerzity.

Oblíbené jsou posuzovací škály standardizované, ale i konstruované jednotlivými autory.

Klinické psychologické testy jsou velmi často korelovány s vědomostními testy, které jsou používány buď při přijímacím řízení, nebo při závěrečných zkouškách.

Opakovaně se v literatuře setkáváme s pokusem, najít významné souvislosti také mezi zjištěnou inteligencí, resp. znaky osobnosti a prospěchem na základní a odborné škole, vyjádřené průměrným prospěchem: GPA Undergraduate Grade Point Averages, GRE Graduate Record Examination (Lanholm, 1973; Michael, Haney, 1962, 1963, 1965, 1966; Owen, 1970; Ainslie, 1976; Stein, 1970; Knopke, 1979; Haglund, 1978).

Úroveň prací je velmi rozdílná. Výzkumné soubory se zásadně liší v počtech respondentů, např. $n = 21$ u Grygier, až $n = 959$ u Singh, nebo $n = 1435$ u Frerichs, ve zpracování získaného materiálu i v interpretaci nálezů (Grygier, 1965; Singh, 1970, 1972; Frerichs, 1973). V řadě prací chybí jakékoliv statistické hodnocení získaných výsledků, v některých i základní údaje o počtu respondentů (Layton, 1959;), nebo základní charakteristiky zkoumaných souborů (Meadow, 1961).

Zatímco zkušební testy při ukončení studia nebo specializace jsou vypracovány nejčastěji národními ošetrovatelskými ligami, metody používané při výběru do zdravotnických škol jsou zřejmě velmi různorodé a záleží na tradicích jednotlivých škol, které používají.

Konstatovali jsme, že značná část prací je v prvních letech výzkumu věnována predikci akademického úspěchu pomocí psychologických i vědomostních testů. Používané metody jsou však používány nejednotně a získané výsledky jsou různé, někdy dokonce diametrálně odlišné.

V zahraničí velmi pečlivě vybírají uchazečky o studium na zdravotnických školách. Vysoká společenská prestiž a dobré ekonomické podmínky, které sesterská profese svým nositelkám poskytuje, jsou důvodem, proč počty zájemkyň o studium mnohonásobně převyšují počty přijatých. Při přijímacím řízení je však v první řadě kladen důraz na splnění školních povinností a dokončení studia. Zásadní úlohu tu pravděpodobně hrají vysoké finanční náklady na studium.

O významu, který je přikládán výběru studentek, které jsou schopné úspěšně dokončit školu, svědčí práce, které byly problematice věnovány již před mnoha lety.

Vůbec nejstarší studií, kterou jsme v literatuře našli, je práce Elwooda z roku 1927.

V době před 40–50 lety se zabývali zmíněnou problematikou (Habbe, 1933; Jones, 1933; Rhinehart, 1933; Miles, 1934; Garrison, 1939; Hilgard, 1939; McClelland, 1941; Crycer, 1943).

Zajímavé je, že studie, věnované psychologické problematice sesterské profese, autoři dříve publikovali v časopisech psychologických (nejčastěji v *Journal of Applied Psychology*, *Psychological Bulletin*, *Journal of Social Psychology*) než ošetrovateľských, ačkoliv *American Journal of Nursing* vychází např. už od roku 1901.

Snaha přijímat ke studiu dívky, které by ve škole vytrvaly, je pochopitelná, protože procento těch, které nedokončovaly studium, bylo vysoké.

Potts v roce 1941 uvádí konkrétní čísla: během roku 37 % studentek opouští studium, 30 % údajně pro studijní potíže. Počty studentek, které v prvních 6–12 měsících končí se studiem, jsou překvapivě konstantní mezi 30–40 %, jak se shodují různí autoři: Cordiner 30 %, Knight 39 %, Sternlicht 32–33 %, NLN 32 %, Bénnessé 40 %. (NLN, 1954; Sternlicht, 1965; Cordiner, 1968; Knight, 1971; Bénnessé, 1972).

V počátečních letech psychologického výzkumu sesterské profese vycházeli autoři z předpokladu: studijní úspěch je přímo úměrný stupni inteligence. Proto také řada autorů zdůvodňuje nebo se snaží zdůvodnit nutnost testovat při vstupu do školy inteligenci a hledá metody, které by byly vhodné.

1.1.1 Inteligence ve vztahu ke studijním úspěchům

Od počátku, kdy začalo být nejrůznějších testů inteligence používáno k predikci studijního úspěchu, se setkáváme s problematickými výsledky. Již Jones v roce 1933 konstatoval, že výsledky intelligenčního testu nekorelovaly se známkou z praktického výcviku, ale pouze se známkami z teoretických předmětů. Přestože se s tímto výsledkem opakovaně, i když s malými odchylkami, setkáváme ve všech dalších studiích, autoři až do současné doby při hledání důvodů pro studijní selhání stále hodnotu intelligenčních testů ověřují.

Jonesův závěr, jak ukazují všechny další práce, i ty současné, neztratil platnost a zcela přesně určil hodnotu intelligenčních testů ve vztahu ke studiu i případnému selhání z prospěchových důvodů (Jones, 1933; Ford, 1950; Grygier, 1956; Mindess, 1957; Crooks, 1961; Meadow, 1961;